



Гордійчук Ольга Олегівна

*Доктор політичних наук, кандидат філософських наук, доцент кафедри
журналістики та філософських студій,
Державний університет «Житомирська політехніка» (м. Житомир, Україна)
<https://orcid.org/0000-0003-4606-9188>
email: hordiichuk@ztu.edu.ua*

Омельченко Вікторія Юріївна

*Кандидат філософських наук,
доцент кафедри української філософії та культури
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)
<https://orcid.org/0009-0008-4609-0730>
email: v.omelchenko@knu.ua*

Кондратюк Юлія Сергіївна

*Кандидат історичних наук,
доцент кафедри журналістики та філософських студій,
Державний університет «Житомирська політехніка» (м. Житомир, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-5570-5505>
email: kg_n_kyus@ztu.edu.ua*

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ МЕНТАЛЬНОСТІ,
СВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРИ ЯК ОСНОВА ЗМІЦНЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Резюме

У статті досліджено взаємозв'язок та трансформацію політичних ментальності, свідомості, культури та політичної діяльності як ключових чинників забезпечення національної безпеки України в умовах повномасштабної війни. Акцентовано, що чинна Стратегія національної безпеки України приділяє недостатню увагу проблематиці розвитку політичної свідомості й культури громадян, хоча саме ці складові визначають рівень стійкості суспільства до внутрішніх та зовнішніх загроз. Підкреслено, що в умовах війни зростає значення не лише військового та економічного

потенціалу, а й ціннісно-світоглядних, культурно-ідентифікаційних чинників. Обґрунтовано необхідність врахування традиційних характеристик української політичної ментальності, які формують глибинні когнітивно-ціннісні установки сприйняття політики та зумовлені історичним досвідом та політико-культурними традиціями суспільства. Проаналізовано сучасні особливості формування політичної свідомості як механізму інтерпретації громадянами політичної реальності та усвідомлення власної суб'єктної ролі в ній в умовах постправди, інформаційної війни, пропаганди, дезінформації та фрагментованого (кліпового) мислення. Висвітлено трансформацію політичної культури українського суспільства від переважання патерналістських настроїв (сформовані у радянський період під впливом СРСР) у перші десятиліття незалежності до все більш вираженого активістського типу політичної культури громадян (під впливом інформаційної, гібридної та повномасштабної війни з РФ), що проявляється у зростанні самоорганізації, волонтерського руху, громадянської участі, відповідальності, усвідомлення власної суб'єктності.

Представлено комплексну трансформацію політичних ментальностей, свідомості й культури як цілісної системи, функціонування якої забезпечує не лише політичну соціалізацію громадян, а й формує стійкі моделі суспільної поведінки. Розвиток цієї системи розглянуто як необхідну умову забезпечення внутрішньої стійкості держави та консолідації суспільства для ефективної протидії сучасним безпековим викликам. Доведено, що її функціонування має безпосереднє значення для національної безпеки, оскільки сприяє раціоналізації суспільного сприйняття політичних процесів, зміцненню національної єдності, протидії ворожій пропаганді й маніпуляціям, формуванню активної громадянської позиції, усвідомленому виконанню прав та обов'язків громадянами, а також підвищенню рівня суспільної згуртованості, мобілізаційної спроможності, довгострокової стійкості держави до кризових викликів і загроз.

Ключові слова: політична ментальність; політична свідомість; політична культура; політична діяльність; національна безпека; процеси державотворення; політична нація; політичні традиції; Захист України.

Вступ

В умовах повномасштабної війни РФ проти України стійкість та національна безпека держави залежить від низки чинників, серед яких визначальними є військова спроможність, економічна потужність, підтримка партнерів, а також високий рівень політичної свідомості й культури українського суспільства, збереження й плекання національної ідентичності.

Стратегія національної безпеки України «Безпека людини — безпека країни» визначає спрямованість зовнішньополітичної діяльності

держави передусім у забезпеченні незалежності і державного суверенітету, відновленні територіальної цілісності України. Серед основних завдань внутрішньої політики — розвиток людського капіталу України через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту [1]. У п. 57 цього документу розкрито напрямки розвитку й зміцнення людського капіталу як ключової умови майбутнього держави, увага акцентується на створенні робочих місць, модернізації освіти, підтримці культури та спорту, забезпеченні гендерної рівності й безбар'єрності, підвищенні добробуту населення, підтримці сім'ї та народжуваності, а також розвитку системи охорони здоров'я і соціального захисту.

Попри комплексний підхід до соціально-економічних та гуманітарних аспектів, Стратегія недостатньо акцентує увагу на розвитку політичної свідомості, політичної культури та активної політичної діяльності громадян як важливих складових національної безпеки.

Рівень та особливості політичної свідомості й культури кожного громадянина, суспільства загалом відіграють ключову роль у процесах державотворення, у формуванні образу держави. Від глибини політичної обізнаності, готовності до участі в суспільно-політичному житті, довіри до інституцій влади, усвідомлення громадянської відповідальності залежить ефективність управлінських рішень та стабільність демократичного ладу.

В умовах сучасної війни рф проти України ці чинники набувають особливого значення, адже згуртованість українського суспільства, високий рівень політичної культури, єдності та стійкості до дезінформації й ворожої пропаганди стають критично важливими для національної безпеки, підтримки армії, відновлення територіальної цілісності, збереження суверенітету держави.

Інформаційна, гібридна, а з 24 лютого 2022 р. повномасштабна війна рф проти України [2], як демократичної держави, що обрала європейський курс розвитку [3; 4], суттєво вплинула на свідомість українців, активізувавши на масовому рівні почуття волелюбності, національної єдності, готовність діяти спільно для захисту Батьківщини. Історично сформовані й характерні для української ментальності свободолюбивість та індивідуалізм, підтримка демократичних цінностей і свобод, несприйняття авторитаризму, громадоцентризм [5] проявилися в умовах боротьби за незалежність і підсилюють обороноздатність України. Однак й надалі дається взнаки й низка суттєвих проблем, непорозумінь, внутрішніх конфліктів, що провокують внутрішні суперечки й послаблюють державу.

Питання забезпечення національної безпеки України від моменту проголошення незалежності у 1991 році до сучасного етапу, позначеного умовами повномасштабної війни, перебуває в центрі уваги численних вітчизняних науковців. Проблеми національної та міжнародної безпеки є предметом

аналізу А. Волянук, О. Глазова, В. Ліпкана, Ю. Лисецького, В. Павленка, Ю. Семенюка, В. Смолянюка, О. Сосніна та інших. Важливу частину джерельної бази становлять також офіційні документи, присвячені окремим аспектам забезпечення національної безпеки.

Проблематика політичної свідомості та культури у центрі досліджень таких науковців, як Г. Алмонд, С. Верба, Д. Істон, Т. Парсонс, Д. Пауелл та ін., що у своїх працях аналізували їх сутність, взаємозв'язок з історичною пам'яттю, ментальністю як системи цінностей, символів, традицій. В Україні ці питання активно вивчаються з початку 1990-х років. Відзначимо внесок таких українських вчених як О. Бабкіна, В. Бебик, М. Головатий, В. Горбатенко, Є. Головаха, М. Дмитренко, Ю. Кравченко, Л. Нагорна, Н. Новікова, І. Поліщук, Г. Попадинець, О. Проскуріна, О. Рудакевич, М. Требін, В. Фокіна, Б. Цимбалістий та ін.

Грунтовне осмислення сутності національної безпеки, її ключових складових і чинників впливу залишається актуальним для будь-якої держави, однак для України в умовах повномасштабної війни це питання набуває першочергового, фундаментального значення. Питання формування політичної свідомості й демократичної культури як чинників національної безпеки в умовах війни є недостатньо дослідженим та потребує ґрунтовних наукових розвідок.

Метою статті є дослідження змісту та взаємозв'язків між політичними ментальністю, свідомістю, культурою та діяльністю у контексті їх ролі як чинників забезпечення національної безпеки в умовах війни.

Методи дослідження

Методологічну основу становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують аналіз взаємодії політичної ментальності, свідомості, культури та діяльності у формуванні національної безпеки в умовах війни. Застосовано системний підхід для розгляду цих явищ як цілісної взаємопов'язаної системи, а також структурно-функціональний метод для визначення їх ролі та функцій. Порівняльний метод дозволив простежити зміни політичної свідомості й культури до та під час війни України з РФ, а історичний був використаний у дослідженні формування політичної ментальності під впливом історичного досвіду.

Методи аналізу і синтезу сприяли узагальненню наукових підходів, дискурсний аналіз вивченню впливу інформаційного середовища, а соціокультурний підхід використано для врахування цінностей і моделей поведінки суспільства.

Результати дослідження

Сьогодні в умовах війни для українського суспільства є особливо важливим є розвиток політичної свідомості та підвищення політичної

культури громадян. Це сприяє консолідації нації на основі спільних цінностей, зміцненню обороноздатності держави, створює умови для відновлення та подальшого розвитку після завершення війни.

Національна безпека України має ґрунтуватися на комплексному розвитку держави, що передбачає посилення оборонного потенціалу, розвиток систем кіберзахисту, підтримання політичної та економічної стабільності, ефективну протидію корупції та зміцнення демократичних інституцій. Водночас ключове значення має консолідація суспільства навколо спільних національних цінностей і активна громадянська участь. Подолавши виклики війни, Україна матиме можливість не лише гарантувати власну безпеку, а й слугувати прикладом для інших держав, що стикаються з подібними загрозами [6, с. 313].

Про те, що у контексті національної безпеки важливо враховувати не лише військовий та економічний потенціал, а й культурно-цивілізаційні та світоглядно-ідеологічні чинники писали у своїх працях зокрема й Ю. Липа та В. Старосольський. Вони підкреслювали роль національної ідентичності, історичної пам'яті та культури у консолідації політичної нації, акцентували увагу на значенні політичної свідомості, громадянської активності та моральних цінностей для стійкої державності [7; 8, с. 55].

Політичну свідомість визначаємо яккомбінацію поглядів, оцінок, установок, переконань тощо, що відображають політико-владні відносини, формують ставлення до політичної влади. Це особисте бачення політичної реальності, яке виникає в результаті пізнання, політичного виховання, особистого досвіду взаємодії з політичною системою. Вона є опосередкованим відображенням політичного життя суспільства, суттю якого є проблема влади, формування, розвиток і задоволення інтересів та потреб політичних суб'єктів [9, с. 595].

Через формування політичної свідомості індивід ідентифікує себе з суспільством, співвідносить себе з політичною системою. Таким чином політична свідомість є засобом концептуалізації ролі особи у політичному просторі та способом осмислення власної політичної ідентичності [10].

Політична свідомість має складну, багаторівневу структуру, включає як емоційно-психологічні, так і раціонально-ідеологічні компоненти. За функціональним критерієм у її складі вирізняють три основні аспекти: психологічний (охоплює емоції, настрої, установки, наміри, волю), ідеологічний (пов'язаний із системами ідей, концепціями, теоріями, політичними ідеалами та доктринами), поведінковий (виражається у спрямованості свідомості від консерватизму до радикалізму, реформізму чи лібералізму). Залежно від носія, політичну свідомість поділяють на індивідуальну, групову, спеціалізовану, масову. Групова свідомість відображає неоднорідність великих людських спільнот, зокрема класових,

національних та інших. Носіями спеціалізованої свідомості є політичні партії та організації. Вони відіграють важливу роль у цілеспрямованому формуванні та розвитку масової свідомості у визначеному напрямку[9, с. 595 – 596].

За змістом політична свідомість включає теоретичний та емпіричний (повсякденний) рівні. Теоретичний рівень характеризується науковим підходом до аналізу політичних явищ зрозумінням політичних процесів, цілісним уявленням про закономірності функціонування політичної системи, формує уявлення політичних суб'єктів про їхнє місце в політичній системі, можливості реалізації їх проєктів, ініціатив тощо. Повсякденний рівень політичної свідомості відображає погляди та ставлення до політики, що не мають глибокої аналітичної основи, відзначаються емоційністю, суперечливістю, є вразливим до зовнішніх впливів, зокрема маніпуляцій з боку ЗМІ чи політичних лідерів [11, с. 67].

Політична свідомість стає особистим надбанням, коли індивід починає розуміти свою роль у суспільстві як громадянина, відчувати потребу впливати на політичні процеси. Її формування передбачає критичне осмислення реальності, ціннісні орієнтири, уявлення про мету власної політичної активності, засоби й методи її досягнення.

Розвинена політична свідомість характеризується міцною системою цінностей та переконань, що формується, насамперед, під впливом виховання, освіти й самоосвіти, ЗМІ, внутрішніх й зовнішніх подій, вона відображає ментальні установки.

Для розуміння специфіки сучасної української політичної свідомості важливо вивчати як сучасний історичний контекст, так і звертатися до аналізу її глибинних витоків, враховувати риси традиційної української ментальності. Комплексний аналіз дає змогу більш ґрунтовно осмислити історичну динаміку й особливості сучасних політичних явищ, процесів.

Політичні традиції та особливості політичної ментальності суттєво впливають на суспільні настрої, ухвалення політичних рішень, перебіг реформ тощо. Вони можуть виступати як чинником підтримки та фундаментом змін, так і джерелом свідомого й навіть несвідомого спротиву, заперечення, неприйняття, блокування перетворень, навіть тоді, коли вони є доцільними й сприяють політико-економічному розвитку держави.

Політична ментальність постає як система соціально-політичних орієнтацій і глибинний, історично сформований рівень колективної свідомості, що визначає емоційно-ціннісне ставлення до політики та виступає своєрідним фільтром сприйняття політичної реальності. Вона формується під впливом сукупності умов, механізмів і способів відображення об'єктивної політичної дійсності, а також у процесі становлення

характерних для певної етнокультурної спільноти моделей світосприйняття, світовідчуття, розуміння світу й поведінки у сфері суб'єктно-об'єктних політичних взаємодій. Це проявляється у відносно узгоджених способах сприйняття, інтерпретації та реагування на явища політичного життя. Політична ментальність формується в ході розвитку та реалізації потреб та інтересів політичних акторів відповідно до специфіки політичного процесу [12, с. 26 — 29]. Вона значною мірою зумовлює характер і спрямованість політичних процесів, рівень стабільності та демократичності політичної системи, а також ступінь її зрілості [13, с. 323].

Сучасна політична ментальність є поєднанням традиційних і новітніх настанов: інноваційні елементи фактично розвивають та трансформують усталені, закорінені на підсвідомому рівні уявлення, успадковані від попередніх епох і поколінь [14, с. 94], тож вона тісно пов'язана з політичними традиціями.

Специфічні риси ментальності є більш стійкими утвореннями, ніж політична свідомість, важко піддаються «корегуванню», впливають на формування політичних цінностей, норм та стереотипів поведінки на раціональному та ірраціональному рівнях [15, с. 169].

Під впливом сучасних подій українці переосмислюють політичну дійсність, політичні переконання, відбувається формування нових цінностей та орієнтирів, що впливає на мовні норми, уявлення та, в цілому, відображає особливості політичної системи, соціальних умов, культурного середовища [16]. У цьому контексті науково цінними дослідження І. Цурканової щодо політичної свідомості громадян трьох поколінь X, Y, Z у процесах розбудови українського суспільства. Науковиця проаналізувала, як політичні настрої цих поколінь впливають на виборчий процес в Україні при складанні явки на прикладі результатів місцевих виборів 25 жовтня 2020 року [17].

Політична свідомість виявляється у політичній культурі, в особистій системі політичних переконань. Саме ці переконання допомагають людині визначити своє місце в політичній структурі суспільства, окреслити власні цілі й орієнтири. Розуміння своїх цінностей, очікувань і пріоритетів сприяє ідентифікації з певними соціальними групами, що полегшує орієнтацію в політичному просторі та активну участь у суспільно-політичному житті [18].

Політична культура відображає способи, за допомогою яких індивід реалізує себе як суб'єкта політичних відносин. Вона є системою ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань, моделей поведінки, які склалися історично в межах певної політичної спільноти та визначають ставлення громадян до політичної дійсності, відображають ступінь громадянської активності й соціальної зрілості. Поєднуючи знання про політику, особисті

переконавання, оцінки політичних подій, емоційне ставлення до політичних процесів, а також усталені норми поведінки, які визнаються легітимними в конкретному суспільстві [9; 19; 20; 21].

Американські вчені, зокрема С. Верба, обґрунтовуючи, що тип політичної культури відіграє ключову роль у формуванні політичного ладу, стабільності інститутів влади та рівня участі громадян у суспільному житті, виокремили в політичній культурі три основні типи: патріархальний, підданський та активістський. У реальному політичному житті спостерігається поєднання різних типів, що призводить до формування змішаних форм. Серед них основні: патріархально-підданська, піддансько-активістська та патріархально-активістська. Найбільш збалансованим і сприятливим для розвитку демократії варіантом змішаної політичної культури є «громадянська культура» (термін запропонований Г. Алмондом і С. Вербою), що характерна для багатьох західних демократичних держав і базується на активній раціональній участі громадян у політичному житті. Основні риси такої культури включають: позитивне ставлення до влади, зацікавленість у політичних процесах, гордість за політичні інститути, готовність до політичного діалогу, толерантність до опозиції, участь у виборах і громадських кампаніях, усвідомлення політичної відповідальності та віра в цінність демократичного устрою [20, с. 56].

Політична культура й політика перебувають у постійній взаємодії. Політичні інститути можуть як підтримувати розвиток культури, так і обмежувати її (прикладом є авторитарні режими, де ідеологія домінує над культурним розмаїттям). Водночас, культурне середовище формує уявлення громадян про допустимі політичні дії та межі легітимного впливу на владу.

Національна культура відіграє важливу роль у формуванні політичної культури суспільства загалом, оскільки включає в себе систему ідеалів, символів, елементів громадянського виховання, літературної й мистецької спадщини, що базуються на етнічній основі, традиціях і звичаях народу [22].

Кожна політична система має свою базову модель політичної культури, яка відображає національну специфіку, спирається на загальнолюдські орієнтації та світоглядні установки. Ці універсальні компоненти, хоч і втілюються у різних формах залежно від національного контексту, є фундаментальними для структурування політичної культури у будь-якій державі. Таким чином, у процесі становлення національної самосвідомості та ідентичності беруть участь як загальнолюдські культурні елементи, так і специфічно національні чинники [23, с. 120].

Важливим елементом політичної культури є традиція, яка забезпечує збереження, відтворення та передання досвіду попередніх

поколінь — моделей поведінки, симпатій/ антипатій, схильностей, стереотипів як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях. Спираючись на історичну пам'ять народу, політичні традиції пропонують апробовані практикою способи дії та взаємодії, сприяють суспільній консолідації та формують відчуття впевненості в майбутньому. Кожна нація виробляє власну модель традиціоналізму як своєрідну ідеологію самозбереження, що ґрунтується на спадкоємності накопиченого досвіду. У демократичному суспільстві політичні традиції не є статичними — вони постійно оновлюються, поєднуючись із інноваційною діяльністю суб'єктів політики [24, с. 298].

Політичні традиції формують соціокультурний контекст, у межах якого виникають і функціонують політичні інститути, відбувається взаємодія суб'єктів політики, що реалізують свої повноваження у сфері влади, впливаючи на розвиток або деградацію політичної системи. Саме тому осмислення природи та закономірностей взаємодії держави й суспільства неможливе без урахування феномену політичної традиції [25, с. 149 — 150].

Модернізаційні трансформації передбачають запровадження реформ та інновацій, однак вони мають узгоджуватися з вже існуючими політичними традиціями: підтримувати й посилювати конструктивні практики, поступово змінювати або витіснити деструктивні, а за потреби й обмежувати їх. Важливо враховувати ментальні особливості й у процесах політичної комунікації. Ігнорування усталених політичних традицій, настроїв та інтенцій суттєво ускладнює комунікацію та взаємодію між суспільством і державою [26], стає завадою динамічному розвитку, загрозою кризи ідентичності. Показовою у цьому контексті є діяльність Радянського Союзу, Російської імперії, які системно нищили демократичні традиції українського державотворення, насаджували тоталітарну модель управління, обмежували права і свободи, фізично знищили мільйони опозиційно налаштованих громадян. Сьогодні РФ здійснює проти України колоніальну геноцидну війну, продовжуючи експансіоністську агресивну політику, спрямовану на знищення української державності, ідентичності та українців як народу [27; 28; 29].

Помилки у державній політиці нерідко зумовлені нерозумінням специфіки політичної свідомості, культури й традицій, їх недооцінкою або, навпаки, відтворенням застарілих моделей. Історично сформований соціально-політичний досвід нації суттєво впливає на сучасні політичні процеси, і цей вплив не завжди можна пояснити лише через аналіз актуального стану інституцій чи політичного балансу сил. Саме в політичних традиціях акумулюються найбільш стійкі елементи історичного досвіду, які визначають формування норм і цінностей масової свідомості та мотивацію політичної поведінки, виступаючи важливим чинником функціонування й розвитку політичної системи [30, с. 159].

Українське суспільство поєднує політичні традиції як із глибоким історичним корінням, так і відносно нові, сформовані протягом останніх десятиліть, але вже закріплені у суспільній свідомості завдяки їхній ролі у подоланні складних історичних випробувань. В умовах незалежності та збройного протистояння українці переосмислюють власний історичний досвід, цінності, орієнтири, помилки й досягнення, шукаючи відповіді на фундаментальні запитання: Ким ми є? Ким ми хочемо бути? Як вижити і перемогти? та ін.

Щоб глибше зрозуміти політичну культуру та особливості функціонування українського суспільства, необхідно проаналізувати джерела впливу, які впродовж історичного розвитку сприяли або, навпаки, гальмували її становлення. Вивчаючи взаємозв'язок між політичною культурою та політикою, можна дійти висновку, що її особливості зумовлені не лише зовнішніми чинниками, але й внутрішніми — зокрема, ментальними характеристиками національного типу. Ментальні засади, що охоплюють як свідомий, так і підсвідомий рівні, від абстрактно-теоретичних до емоційно-побутових, є серед ключових елементів формування політичної культури [31, с. 30].

Б. Цимбалістий виокремлює три засадничі історичні чинники, що суттєво вплинули на формування української політичної культури:

- тривалу відсутність власної державності, яка позбавила українців можливості набувати досвіду самоуправління, реалізовувати політичну суб'єктність на міжнародному рівні й відчувати себе повноправними господарями на власній землі;

- політичне та територіальне розділення українських земель, які протягом тривалого часу перебували під владою різних держав із відмінними культурними й політичними системами;

- винищення ворогами української державності національно орієнтованої еліти [21].

Аналіз цих та інших чинників, що послабили, однак не знищили потенціал й бажання української політичної нації мати свою суверенну державу, є предметом нашого окремого дослідження [22].

Розвиток політичної свідомості та політичної культури українського суспільства, становлення України як демократичної держави й утвердження української політичної нації відбувалися під впливом комплексу історичних та соціально-політичних чинників, що водночас формували підґрунтя національної безпеки держави. Незважаючи на тривалий період бездержавності, в Україні зберігалася традиція політичної боротьби, що проявлялася у діяльності громадсько-політичних діячів, спробах державотворення, процесах внутрішньої консолідації та пошуку зовнішньої

підтримки у протистоянні з окупаційними режимами. Такі практики сприяли формуванню колективної ідентичності та закладали основи стійкості суспільства до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Визначальним етапом у цьому процесі стало проголошення незалежності України у 1991 р., що започаткувало новий період розвитку політичної системи, інститутів державності та механізмів забезпечення національної безпеки. Важливу роль у зміцненні демократичних цінностей, а також у підвищенні здатності суспільства до самоорганізації та опору деструктивним впливам відіграли масові акції громадянської мобілізації, зокрема Революція на граніті (1990 р.), Помаранчева революція (2004 р.) та Революція Гідності (2013 — 2014 рр.). Ці події стали формами ненасильницького громадянського спротиву, спрямованого на захист демократичного вибору, прав і свобод, а також на утвердження суверенітету держави.

Участь громадян у зазначених подіях була зумовлена не лише реакцією на конкретні політичні рішення влади, але й глибинною невідповідністю між існуючою політичною реальністю та суспільними уявленнями про справедливість, право і людську гідність. У цьому контексті такі форми колективної дії виступають важливим чинником забезпечення національної безпеки, оскільки сприяють консолідації суспільства, підвищенню рівня довіри, розвитку громадянської активності та формуванню стійкості до інформаційних, політичних і соціальних загроз.

Загалом зазначені процеси сприяли зміцненню активістського типу політичної культури та трансформації політичної свідомості громадян, що, у свою чергу, підвищує здатність суспільства ефективно реагувати на виклики, протидіяти деструктивним впливам і забезпечувати внутрішню стабільність держави.

Додамо, що у пострадянські часи політична культура українського суспільства була значною мірою патерналістською з очікуванням, що держава все забезпечить та вирішить, допоможе (в радянські часи ініціатива, погляди й дії, що не відповідали пануючій ідеології, були небезпечні для життя: виживали лише ті, що пристосовувалися до системи) [25]. Водночас все активніше розвивається активістська культура, продовжуючи традиції українських діячів національно-визвольного руху, шестидесятників, дисидентів, усіх хто боровся за вільну процвітаючу Україну. Особливо з 2014 року в умовах відстоювання європейського вектору розвитку України, що відповідає ментальним засадам та політичним традиціям українців [3; 4], окупації російськими військовими частини українських територій в українському суспільстві відбувається глибока трансформація політичної свідомості, культури та форм політичної діяльності, стрімке зростання й зміцнення громадянського суспільства: збільшується участь людей у волонтерстві, громадських ініціативах, місцевому самоврядуванні, переосмислення

радянської спадщини, зростання рівня національної самосвідомості [26]. Тож політична культура почала переходити від патерналістської до більш активної, партисипативної. Зросла довіра до волонтерів, громадських ініціатив, місцевих активістів, релігійних організацій [27; 32; 33; 34]. Це видно з того, як багато українців долучаються до волонтерства, різноманітних зборів, організовують евакуації, допомагають військовим, слідкують за діяльністю політиків, підтримують або критикують певні рішення та події (наприклад, жваве суспільне обговорення викликають питання доцільності бюджетних витрат «на плитку», на облаштування парків тощо, замість всебічної підтримки українських військових).

Громадяни, котрі активно допомагають військовим, переселенцям та постраждалим від війни, відчули власну спроможність впливати на події та силу спільних дій. Такий досвід особистої участі трансформує свідомість, включно з її політичним виміром. Зростання громадянської активності та ширше залучення до різноманітних ініціатив і проєктів сприяє розвитку раціональної складової свідомості: набуттю практичних знань про бюджетні процеси, повноваження місцевої влади, механізми впливу на ухвалення рішень тощо.

Водночас у суспільстві відчувається і певне розчарування, пов'язане з нерівномірністю залучення громадян до протистояння окупантам. Існує величезний запит на ширшу підтримку й відповідальність з боку суспільства, адже в умовах війни особливо гостро усвідомлюється потреба в тому, щоб кожен робив свій внесок у спільну перемогу.

Підвищення рівня політичної грамотності зменшує простір для маніпуляцій, пропаганди, корупції. Що особливо важливо в умовах війни та світу постправди, де інформація є інструментом впливу на свідомість, а масове поширення дезінформації, фрагментарне (кліпове) мислення ще більшою мірою ускладнюють ситуацію, підривають довіру до інститутів, провокують суспільні суперечки тощо [35; 36], сприяють поширенню популістичних настроїв [37].

Ці трансформаційні зрушення поступово впливають і на політичну ментальність українського суспільства. Волонтерство, громадська активність, різноманітні цифрові форми участі є не лише новими проявами політичної культури, а й свідченням її переходу від культури вимушеного підкорення до культури свідомої участі, від пасивного спостереження до активної та відповідальної дії, що супроводжується переосмисленням ролі громадянина у політичному процесі.

Зазначені практики все більшою мірою закріплюють у політичній ментальності українців уявлення про власну суб'єктність у політиці, утверджуючи ідею, що вплив на політичні процеси здійснюється не лише через електоральні механізми, а й через повсякденну громадянську активність,

солідарність і відповідальність, що загалом історично було характерно для українських демократичних традицій [38]. У свою чергу, це сприяє становленню політичної свідомості, яка базується на знаннях, критичному мисленні, здатності до аналізу інформації та усвідомленому прийнятті рішень.

У контексті національної безпеки ці процеси сприяють зміцненню суспільної стійкості, здатності до самоорганізації та мобілізації в умовах війни. Активна громадянська участь посилює консолідацію суспільства [39; 40] та знижує його вразливість до інформаційних і політичних загроз.

Таким чином, трансформація політичної ментальності, підсилена розвитком активістської політичної культури, виступає важливим чинником зміцнення національної безпеки, оскільки забезпечує не лише інституційну, а й ціннісну та поведінкову стійкість суспільства до сучасних викликів і загроз.

Висновки

Отже, політичні ментальність, свідомість, культура та діяльність становлять взаємопов'язану багаторівневу систему, що функціонує як у теоретичному, так і в практичному вимірах політичного життя. Їх інтеракція формує базис політичної соціалізації індивідів, визначає моделі політичної участі, характер взаємодії громадян із політичними інститутами та загальну конфігурацію функціонування держави як цілісної політичної системи.

Умови повномасштабної війни актуалізують посилення ролі цієї системи, перетворюючи її на один із ключових немілітарних чинників національної безпеки. Йдеться не лише про адаптацію суспільства до кризових умов, а про формування стійких когнітивно-ціннісних та поведінкових практик, які забезпечують здатність суспільства до самоорганізації, мобілізації та консолідації.

Розвиток політичної свідомості та політичної культури в цих умовах виступає механізмом підвищення рівня раціоналізації суспільного сприйняття політичної реальності, критичного мислення та інформаційної стійкості. Це безпосередньо впливає на зниження вразливості до дезінформації, пропаганди та маніпулятивних впливів, що є характерними інструментами гібридної війни, вагомою складовою повномасштабної військової агресії.

Трансформація політичної культури від патерналістських до активістських і партисипативних моделей політичної поведінки посилює громадянську суб'єктність, підвищує рівень відповідальності та довіри до інституцій громадянського суспільства. Це формує додаткові ресурси стійкості держави, які доповнюють традиційні безпекові механізми.

Взаємодія політичної ментальності, свідомості, культури та діяльності є не лише умовою політичної стабільності, а й системоутворювальним

чинником національної безпеки, оскільки забезпечує довгострокову здатність суспільства до збереження єдності, адаптації до загроз і підтримання демократичної стійкості в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Список посилань

1. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 31.01.2026).
2. Hordiichuk O., Halapsis A., Kozlovets M. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*. 2023. № 16. P. 345 – 362. DOI: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
3. Hordiichuk O., Dekert T., Lysetska Y. Polityczne i mentalne aspekty integracji Ukrainy z Europą. *Przegląd Politologiczny*. 2024. № 2. P. 59 – 75. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2024.29.2.5>
4. Гордійчук О. Євроатлантичний курс України як гарантія національної безпеки. *Society and Security*. 2024. № 6 (6). С. 17 – 26. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-6\(6\)-17-26](https://doi.org/10.26642/sas-2024-6(6)-17-26)
5. Гордійчук О. Еволюція політичних традицій та ментальності українського суспільства. *Society and Security*. 2024. № 2 – 3 (3). С. 28 – 35. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3\(3\)-28-35](https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3(3)-28-35)
6. Гордійчук О., Крученко А. Національна безпека України: виклики та стратегії. Збірник тез конференції. Житомир, 2024. С. 310 – 314. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/povnyj-tekst.pdf>
7. Гордійчук О., Омельченко В. Теорія націогенезу В. Старосольського. *Society and Security*. 2025. № 2 (8). С. 86 – 93. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2025-2\(8\)-86-93](https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-86-93)
8. Омельченко В., Гордійчук О. «Чорноморська доктрина» Ю. Липи. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. 2025. № 2 (13). С. 50 – 56. DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2025/13-8/14>
9. Політологічний словник / за ред. М. Головатого, О. Антонюка. Київ: МАУП, 2005. 792 с.
10. Сингаєвська Д. Політична свідомість. Велика українська енциклопедія. URL: <https://surl.li/xaххww>
11. Єфтені Н. Особливості формування політичної свідомості. *Політичне життя*. 2019. № 4. С. 66 – 70.
12. Балтаджи П. Поняття «ментальність» у сучасних наукових дослідженнях. Актуальні проблеми політики. Одеса: Фенікс, 2012. Вип. 45. С. 21 – 28.

13. Фокіна В. Українська ментальність як основа політичної культури. Наукові студії. 2011. Вип. 28. С. 320 — 327.
14. Поліщук І. Модерна політична ментальність українського народу. Вісник НЮУ. 2018. № 2 (37). С. 93 — 106. DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.37.133442>
15. Матвієнків С. Трансформація політичної свідомості в Україні. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 252 с.
16. Венгер О., Постол О. Формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни. Humanities studies. 2023. № 16 (93). С. 95 — 102. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-16-93-10>
17. Цурканова І. Політична свідомість поколінь X, Y, Z. Регіональні студії. 2022. № 29. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/29/18.pdf>
18. Воронкова В., Кивлюк О., Андрюкайтене Р. Еволюція громадянства в контексті критичного мислення: досвід країн ЄС. Humanities studies. 2023. № 14 (91). С. 23 — 34. URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/277846/272597>
19. Рудакевич О. Національна політична культура. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 456 с.
20. Семке Н. Політична культура сучасної України. Вісник НТУ «ХПІ». 2016. № 40. С. 54 — 58.
21. Цимбалістий Б. Політична культура українців. Сучасність. 1994. № 3 — 4.
22. Гордійчук О. Генеза української політичної ментальності. Політичне життя. 2024. № 3. С. 73 — 80. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.9>
23. Нагорна Л. Політична культура українського народу. Київ: Стилос, 1998. 278 с.
24. Рудакевич О. Традиції як елемент політичної культури. Політологічний вісник. 2010. Вип. 49. С. 291 — 299.
25. Фоломєєв М. Патерналістські політичні традиції. Вісник ХНУ ім. Каразіна. 2009. Вип. 15. С. 148 — 155.
26. Гордійчук О. Вплив ментальності та політичних традицій українців на політичну комунікацію. Політичне життя. 2025. № 1. С. 94 — 103. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.1.6>
27. Kondratiuk Yu., Hordiichuk O., Vitiuk I., Sokolovskyi O. Main Areas of International Activity of Ukrainian Christian Churches. Occasional

- Papers on Religion in Eastern Europe. 2026. Vol. 46. Iss. 1. Article 13. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2721>
28. Snyder T. The War in Ukraine Is a Colonial War. The New Yorker. 2022. April 28. URL: <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war>
29. Мішалова О., Гордійчук О. Війна росії проти України як «війна за ідентичність». Вісник Львівського університету. 2025. Вип. 59. С. 164 — 175. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.59.18>
30. Заславська О. Політичні традиції як соціокультурний інститут розвитку суспільства. Політикус. 2016. Вип. 2. С. 159 — 163.
31. Новікова Н. Менталітет як детермінанта політичної культури. Наукові записки НаУКМА. 2015. Т. 173. С. 30 — 34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAp_2015_173_9
32. Sokolovskyi O., Sluysar V., Hordiichuk O. The Experience of Religious Organizations in the Formation and Development of the Chaplaincy Movement in Ukraine. Occasional Papers on Religion in Eastern Europe. 2024. № 44 (3). P. 74 — 92. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2517>
33. Гордійчук О., Мосієнко О. Національна безпека України: виклики та пріоритети. Вісник НЮУ ім. Ярослава Мудрого. 2024. № 3 (62). С. 158 — 172. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.62.310882>
34. Мосієнко О., Гордійчук О., Клименко І., Кондратюк Ю. Національна безпека України: аналіз ризиків. Society and Security. 2024. № 2 — 3 (3). С. 98 — 105. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3\(3\)-98-105](https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3(3)-98-105)
35. McIntyre L. How Cognitive Bias Can Explain Post-Truth. The MIT Press Reader. 2021. January 21. URL: <https://thereader.mitpress.mit.edu/how-cognitive-bias-can-explain-post-truth/>
36. Word of the Year 2016. Oxford Dictionaries. URL: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>
37. Іщук Є., Гордійчук О. Криза як фактор зростання популізму та харизматичного лідерства. Збірник тез конференції. Житомир, 2025. С. 511 — 513. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2026/01/povnyj-tekst.pdf>
38. Кондратюк Ю., Гордійчук О. Магдебурзьке право як чинник демократичних традицій. Society and Security. 2024. № 5 (5). С. 38 — 43. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-5\(5\)-38-43](https://doi.org/10.26642/sas-2024-5(5)-38-43)
39. Гордійчук О., Гриценко Ю. Роль громадянського суспільства у захисті національної безпеки України. Соціально-гуманітарні

студії: матеріали конференції. Житомир, 2023. С. 14. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/32.pdf>

40. Mishalova O., Hordiichuk O., Sokolovskyi O. Russia's War in Ukraine as a "War for Identity" and Appropriation of Cultural Tradition. *Ethics in Progress*. 2024. № 15 (1). P. 73 – 94. DOI: <https://doi.org/10.14746/eip.2024.1.4>

References

1. National Security Strategy of Ukraine. Decree of the President of Ukraine of September 14, 2020, No. 392/2020, September 14. <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Hordiichuk, O., Halapsis, A., & Kozlovets, M. (2023). How the information warfare turns into full-scale military aggression: The experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*, (16), 345 – 362. <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
3. Hordiichuk, O., Dekert, T., & Lysetska, Y. (2024). Polityczne i mentalne aspekty integracji Ukrainy z Europą. *Przegląd Politologiczny*, (2), 59 – 75. <https://doi.org/10.14746/pp.2024.29.2.5>
4. Hordiichuk, O. (2024). Euro-Atlantic course of Ukraine as a guarantee of national security. *Society and Security*, 6(6), 17 – 26. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-6\(6\)-17-26](https://doi.org/10.26642/sas-2024-6(6)-17-26)
5. Hordiichuk, O. (2024). Evolution of political traditions and mentality of Ukrainian society. *Society and Security*, 2 – 3(3), 28 – 35. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3\(3\)-28-35](https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3(3)-28-35)
6. Hordiichuk, O., & Krucheniuk, A. (2024). National security of Ukraine: Challenges and strategies. In *Proceedings of the Scientific Conference* (pp. 310 – 314). Zhytomyr Polytechnic. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/povnyj-tekst.pdf>
7. Hordiichuk, O., & Omelchenko, V. (2025). The theory of nation genesis by V. Starosolskyi. *Society and Security*, 2(8), 86 – 93. [https://doi.org/10.26642/sas-2025-2\(8\)-86-93](https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-86-93)
8. Omelchenko, V., & Hordiichuk, O. (2025). "Black Sea doctrine" of Yurii Lypa. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy*, 2(13), 50 – 56. <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2025/13-8/14>
9. Holovaty, M., & Antoniuk, O. (Eds.). (2005). *Political science dictionary*. MAUP.
10. Synhaievsk, D. (n.d.). Political consciousness. *Great Ukrainian Encyclopedia*. <https://surl.li/xaxxww>

11. Yeftieni, N. (2019). Features of political consciousness formation. *Political Life*, (4), 66 – 70.
12. Baltadzhy, P. (2012). The concept of “mentality” in contemporary scientific research. *Actual Problems of Politics*, (45), 21 – 28.
13. Fokina, V. (2011). Ukrainian mentality as the basis of political culture. *Scientific Studies*, (28), 320 – 327.
14. Polishchuk, I. (2018). Modern political mentality of the Ukrainian people. *Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University*, 2(37), 93 – 106. <https://doi.org/10.21564/2075-7190.37.133442>
15. Matviienkiv, S. (2018). Transformation of political consciousness in Ukraine. *NAIR*.
16. Venger, O., & Postol, O. (2023). Formation of political consciousness under conditions of full-scale Russian-Ukrainian war. *Humanities Studies*, 16(93), 95 – 102. <https://doi.org/10.32782/hst-2023-16-93-10>
17. Tsurkanova, I. (2022). Political consciousness of generations X, Y, Z. *Regional Studies*, (29). <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/29/18.pdf>
18. Voronkova, V., Kyvliuk, O., & Andriukaitiene, R. (2023). Evolution of citizenship in the context of critical thinking: EU countries' experience. *Humanities Studies*, 14(91), 23 – 34. <http://humstudies.com.ua/article/view/277846/272597>
19. Rudakevych, O. (2010). National political culture: Theory, methodology, Ukrainian experience. *Ekonomichna Dumka*.
20. Semke, N. (2016). Political culture of modern Ukraine. *Bulletin of NTU “KhPI”*, (40), 54 – 58.
21. Tsymbalistyi, B. (1994). Political culture of Ukrainians. *Suchasnist*, (3 – 4).
22. Hordiichuk, O. (2024). Genesis of Ukrainian political mentality. *Political Life*, (3), 73 – 80. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.9>
23. Nahorna, L. (1998). Political culture of the Ukrainian people. *Stylos*.
24. Rudakevych, O. (2010). Traditions as an element of political culture. *Political Science Bulletin*, (49), 291 – 299.
25. Folomieiev, M. (2009). Paternalistic political traditions. *Bulletin of V. Karazin Kharkiv National University*, (15), 148 – 155.
26. Hordiichuk, O. (2025). The influence of mentality and political traditions of Ukrainians on the content of political communication. *Political Life*, (1), 94 – 103. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.1.6>

27. Kondratiuk, Y., Hordiichuk, O., Vitiuk, I., & Sokolovskyi, O. (2026). Main areas of international activity of Ukrainian Christian churches. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 46(1), Article 13. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2721>
28. Snyder, T. (2022, April 28). The war in Ukraine is a colonial war. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/essay/the-war-in-ukraine-is-a-colonial-war>
29. Mishalova, O., & Hordiichuk, O. (2025). Russia's war against Ukraine as a "war for identity." *Visnyk of Lviv University*, (59), 164 – 175. <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.59.18>
30. Zaslavska, O. (2016). Political traditions as a socio-cultural institution of societal development. *Politicus*, (2), 159 – 163.
31. Novikova, N. (2015). Mentality as a determinant of political culture. *NaUKMA Research Papers*, 173, 30 – 34. http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAp_2015_173_9
32. Sokolovskyi, O., Sluysar, V., & Hordiichuk, O. (2024). The experience of religious organizations in the formation and development of the chaplaincy movement in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 44(3), 74 – 92. <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2517>
33. Hordiichuk, O., & Mosienko, O. (2024). National security of Ukraine: Challenges and priorities. *Bulletin of Yaroslav Mudryi National Law University*, 3(62), 158 – 172. <https://doi.org/10.21564/2663-5704.62.310882>
34. Mosienko, O., Hordiichuk, O., Klymenko, I., & Kondratiuk, Y. (2024). National security of Ukraine: Risk analysis. *Society and Security*, 2 – 3(3), 98 – 105. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3\(3\)-98-105](https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3(3)-98-105)
35. McIntyre, L. (2021, January 21). How cognitive bias can explain post-truth. *MIT Press Reader*. <https://thereader.mitpress.mit.edu/how-cognitive-bias-can-explain-post-truth/>
36. Oxford Dictionaries. (2016). Word of the year 2016. <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>
37. Ishchuk, Y., & Hordiichuk, O. (2025). Crisis as a factor in the growth of populism and charismatic leadership. In *Proceedings of the International Conference* (pp. 511 – 513). <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2026/01/povnyj-tekst.pdf>

38. Kondratiuk, Y., & Hordiichuk, O. (2024). Magdeburg law as a factor in the formation of democratic traditions. *Society and Security*, 5(5), 38 – 43. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-5\(5\)-38-43](https://doi.org/10.26642/sas-2024-5(5)-38-43)
39. Hordiichuk, O., & Hrytsenko, Y. (2023). The role of civil society in protecting Ukraine's national security. In *Proceedings of the International Scientific Conference* (p. 14). Zhytomyr Polytechnic. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/32.pdf>
40. Mishalova, O., Hordiichuk, O., & Sokolovskyi, O. (2024). Russia's war in Ukraine as a “war for identity” and appropriation of cultural tradition. *Ethics in Progress*, 15(1), 73 – 94. <https://doi.org/10.14746/eip.2024.1.4>

Olha Hordiichuk

*Doctor of Political Sciences, PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Department of Journalism and Philosophical Studies,
Zhytomyr Polytechnic State University (Zhytomyr, Ukraine)*

<https://orcid.org/0000-0003-4606-9188>

email: hordiichuk@ztu.edu.ua

Viktoriia Omelchenko

*PhD in Philosophy, Associate Professor of
the Department of Ukrainian Philosophy and Culture
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)*

<https://orcid.org/0009-0008-4609-0730>

email: v.omelchenko@knu.ua

Yuliia Kondratiuk

*PhD in History, Associate Professor of
the Department of Journalism and Philosophical Studies,
Zhytomyr Polytechnic State University (Zhytomyr, Ukraine)*

<https://orcid.org/0000-0002-5570-5505>

email: kgn_kyus@ztu.edu.ua

**THE TRANSFORMATION OF POLITICAL MENTALITY, PUBLIC
CONSCIOUSNESS, AND CULTURE IN STRENGTHENING
UKRAINE’S NATIONAL SECURITY DURING WARTIME**

Abstract

The article examines the interconnection and transformation of political mentality, political consciousness, culture, and political activity as key factors in ensuring Ukraine’s national security under conditions of full-scale war. It emphasizes that the current National Security Strategy of Ukraine pays insufficient attention to the development of citizens’ political consciousness and culture, although these components largely determine the level of societal resilience to internal and external threats. It is argued that in wartime, not

only military and economic potential gains importance, but also value-based, worldview, and cultural-identity factors.

The study substantiates the need to take into account the traditional characteristics of Ukrainian political mentality, as these shape the deep cognitive and value-based orientations of political perception and are conditioned by historical experience and the political and cultural traditions of society. The article analyzes contemporary features of the formation of political consciousness as a mechanism through which citizens interpret political reality and understand their own agency and role within it, particularly in the context of post-truth, information warfare, propaganda, disinformation, and fragmented (“clip-like”) thinking.

The transformation of the political culture of Ukrainian society is highlighted — from the predominance of paternalistic attitudes (formed during the Soviet period under the influence of the USSR) in the first decades of independence to an increasingly pronounced activist type of political culture among citizens (shaped by the information, hybrid, and full-scale war with the Russian Federation). This shift is manifested in the growth of self-organization, volunteer movements, civic participation, responsibility, and awareness of individual agency.

A comprehensive transformation of political mentality, consciousness, and culture is presented as an integrated system whose functioning ensures not only the political socialization of citizens but also the formation of stable patterns of social behavior. The development of this system is considered a necessary condition for ensuring the internal resilience of the state and the consolidation of society in order to effectively counter contemporary security challenges.

It is demonstrated that the functioning of this system has direct significance for national security, as it contributes to the rationalization of public perceptions of political processes, the strengthening of national unity, the countering of hostile propaganda and manipulation, the fostering of an active civic stance, the conscious exercise of rights and responsibilities by citizens, and the enhancement of social cohesion, mobilization capacity, and the long-term resilience of the state to crises and threats.

Keywords: political mentality; political consciousness; political culture; political activity; national security; state-building processes; political nation; political traditions; defense of Ukraine.

Надійшла до редакції/ Received: 17.01.2026

Прорецензовано/ Revised: 04.02.2026

Прийнято до друку/ Accepted: 27.02.2026